

Віктор СИДОРЕНКО

КРЕДИТ: СУТНІСТЬ, ФУНКЦІЇ ТА ФОРМИ ПРОЯВУ

Розглянуто сутність і функції кредиту, його різновиди, принципи кредитування, природу кредитних відносин. Систематизовано тлумачення сутності кредиту представниками різних теоретичних течій. Уточнено функціональне призначення кредиту. Наведено авторську класифікацію різновидів кредиту. Визначено принципи банківського кредитування.

Substance, functions, types of the loan, principles of borrowing, nature of loan relations are reviewed. Interpretations of loan substance made by representatives of different theoretical streams are systemized. Functional purpose of the loan is specified. Author's classification of the loan types is stated. Principal of bank loans are determined.

Важливе значення кредиту у забезпеченні поступального соціально-економічного розвитку держави, реалізації численних бізнес-проектів, підвищенні добробуту громадян, а також необхідність оптимізації кредитного процесу є постійним джерелом інтересу дослідників до сутнісних характеристик кредиту і кредитних відносин. Розкриття теоретико-методологічних засад формування і реалізації кредитних відносин обумовлює, насамперед, розгляд кредиту як соціально-економічного явища, певної підсистеми в економічному устрої суспільства, що передбачає з'ясування генези, сутності і змісту, структури, функціональної ролі, принципів і методів кредитування, форм кредиту і кредитних відносин, особливостей інституціонального розвитку кредитної системи.

Дослідженням проблематики кредиту, формування й реалізації кредитних відносин займалися як класики політекономії Дж. Кейнса, Дж. Ло, К. Маркса, Д. Рікардо, А. Сміта, Й. Трахтенберга, Й. Шумпетера, так і сучасні зарубіжні та вітчизняні вчені, зокрема: М. Бунге, О. Василюк, В. Герасименко, О. Канаєва, Т. Караченцеву, Т. Ковальчука, О. Лаврушина, В. Лагутіна, В. Лек-

сіца, М. Мордвінова, М. Крупку, А. Мороза, М. Савлука, М. Фрідмена, А. Чухна та ін.

Однак визначення сутнісних характеристик кредиту та кредитних відносин і досі залишається логічно незавершеним, що певною мірою негативно позначається на оптимізації кредитного процесу, а часом спричиняє й кризові явища. А відтак ці питання потребують подальших досліджень.

З огляду на зазначене, метою статті є уточнення сутності кредиту, його функцій, принципів кредитування, а також удосконалення класифікації різновидів кредиту.

Теорія кредиту передбачає послідовне розкриття і перехід від з'ясування його сутності, функцій, законів руху до ролі в економічному розвитку як одного з інструментів механізму державного регулювання [9, 41].

В теорії сформувалися три підходи щодо функціональної ролі кредиту в економіці. В рамках першого підходу вчені розглядають кредит з позиції негативу і вважають, що він практично не впливає на економіку. Цілком протилежною є позиція, що сформувалася в рамках другого підходу, яка переконує в тому, що кредит має величезний вплив на економічний розвиток. Прихильники третьо-

го підходу схилиються до думки, що кредит відіграє помірну роль в економіці [9, 44–45]. Тлумачення сутності кредиту представниками різних теоретичних течій систематизовано в табл. 1.

Загалом кредит, крім вищезазначеного, часто розглядається як економічна категорія, економічний інститут, різновид мінової вартості, економічна угода, функція (послу-

га), довіра, форма господарювання, передача й поставка товарів, позика, рух вартості.

Так, за М. Бунге, кредит є різновидом мінової вартості, в якій передається цінність чи особиста послуга щодо довіри і майбутньої винагороди, а всі предмети обміну можуть бути предметом кредитних угод [3, 14–15]. Проте, на нашу думку, в такому сенсі мову можна вести лише про товарний кре-

Таблиця 1

Тлумачення сутності кредиту представниками різних теоретичних течій

Теоретична течія	Представники	Характеристика кредиту
Натуралістична теорія (класична й історична школи)	А. Сміт, Д. Рікардо, Ж.-Б. Сей, Ж.К.Л. Сімонді, Ф. Бастія, Д. Мак-Куллох, Кеннан та ін.	Спосіб перерозподілу вже існуючих матеріальних цінностей в натуральній формі (заперечення капіталотворчої здатності банків (створення нових грошей).
Капіталотворча теорія кредиту	Дж. Ло, Г. Маклеод, Й. Шумпетер, А. Ган, Дж. Кейнс і Р. Гоутрі, Ш. Коклен та ін.	Самостійна роль кредиту щодо сфери виробництва. Ототожнення кредиту з грошми і багатством. Кредит здатен привести в рух всі невикористовувані виробничі можливості, створювати багатство і капітал, йому належить вирішальна роль у розвитку економіки, банки є не посередниками, а творцями капіталу. Кредит створює продукцію з нічого; гроші і кредит, маючи купівельну силу, є багатством; кредит приносить прибуток і тому є виробничим капіталом, а банки – “фабрики” кредиту, оскільки вони створюють кредит, а відтак, і капітал.
Перерозподільна теорія	М. Мордвинов, В. Геращенко, Н. Сичова, В. Лаврова та ін.)	Розглядають кредит з точки зору перерозподілу тимчасово вільних грошових коштів.
Фондова теорія	М. Волков, З. Каценеленбаум, О. Лаврушин, Г. Шварц, А. Ротлейдер, Й. Трахтенберг та ін.	Характеризують кредит як рух позичкового фонду і виходять з необхідності вивчення сутності кредиту на основі його найпростіших форм.
Кейнсіанство	Дж.Кейнс	Кредит визначає економічний розвиток. Прирівнювання позикового капіталу до грошей і визначення його рівня залежно від кількості грошей в обігу.
Монетаризм	М. Фрідмен, Р. Роз, А. Бернс, Ж. Рюефф, О. Файт та ін.	Основні інструменти регулювання економіки – зміни грошової маси і відсоткових ставок, уможлиблює чергування кредитної експансії (інтенсивне розширення кредитних операцій банків) і рестрикцію (обмеження кредитів, що надаються центральним банком комерційним банкам). Встановлення середньорічних темпів зростання грошової маси в поєднанні з певним рівнем відсоткових ставок дозволяє впливати на динаміку виробництва і цін.

Складено автором на основі: [9, 42–44].

дит, оскільки, хоча кредитний договір і спрямований на відшкодовану передачу майна у власність, а платність договору характеризується еквівалентно-визначеним (а не алеаторним, тобто розрахованим на удачу) зустрічним наданням, останнє є не грошовим, а товарним.

Натомість В. Лексіс, відомий численними працями з теорії грошей і кредиту, хоча й зазначав, що кредит – довіра, якою користується особа, що взяла на себе зобов'язання майбутнього платежу, з боку особи, що має право на цей платіж (тобто довіра, яку кредитор виявляє боржникові), водночас стверджував, що “довіра позикодавця для сутності кредиту вирішального значення не має, ... щоденний досвід показує, що позикодавці (кредитори) відчувають стосовно платоспроможності і платоготовності боржників більше недовіри, ніж довіри; вони тому вимагають гарантій для забезпечення можливо більш повного захисту своїх інтересів від втрат, пов'язаних з кредитними відносинами” [13, 5].

Б. С. Івасів наголошує, що кредит – це економічні відносини, що виникають між кредиторами і позичальниками з приводу мобілізації тимчасово вільних коштів та використання їх на умовах повернення й оплати” [5, 268]. Разом з тим, за такого визначення не враховується така дуже важлива характеристика кредиту, як строковість.

На думку М. М. Александрової і С. О. Маслової, кредит є об'єктивною вартісною категорією, складовою частиною товарно-грошових відносин, необхідність якого зумовлюється останніми [1, 196]. Подібне визначення, на наше переконання, є занадто загальним і неповною мірою розкриває сутнісні ознаки кредиту.

Також досить загальне трактування кредиту знаходимо у В. Д. Лагутіна, який розглядає кредит як форму прояву кредитних відносин, форму руху позичкового капіталу [12, 14].

За Т. Караченцовою [9, 42], кредит доцільно розглядати в широкому та вузькому

розумінні. В широкому розумінні – це сукупність економічних відносин, що виникають у процесі надання грошових і матеріальних коштів у тимчасове користування на умовах зворотності зі сплатою відсотка; а в вузькому – позика в грошовій чи товарній формі на умовах зворотності і платності.

Водночас, Й. Трахтенберг наголошував, що кредит – категорія не технічна, а соціальна, історично обмежена і повинен вивчатися як явище, що безперервно діалектично розвивається [19]. Загалом, погоджуючись з цією думкою, зазначимо, що не можна, на наш погляд, вважати кредит суто соціальною категорією, оскільки “його коріння живиться, насамперед, з економічного ґрунту”.

Кредит визначається і як економічна угода, за якої один партнер надає іншому грошові кошти чи майно на умовах строковості, зворотності і платності; головна функція (послуга) кредитної установи (кредитора) [20, 440]. Проте така інтерпретація відображає, з одного боку, лише договірну, а з іншого – господарську практику, а отже не всі аспекти цього явища.

О. Канаєв розглядає кредит як економічний інститут [8, 21], однак при цьому не розкриває його сутності.

В Економічній енциклопедії зазначається, що кредит – позика в грошовій або товарній формі на умовах повернення у певний термін з виплатою відсотка [6, 278]. Водночас, таке тлумачення, по-перше, знеособлює позику, не акцентуючи увагу на її адресності, по-друге, не передбачає можливості надання (погашення) позик у змішаній грошово-товарній (товарно-грошовій) формі.

Згідно з Енциклопедією банківської справи і фінансів, за редакцією Чарльза Дж. Вульфела (С. J. Woelfel), кредит означає здатність купувати з обіцянкою заплатити або здатність отримувати право на товари й отримувати товари в теперішній час, а оплатити їх у майбутньому. Таким чином, кредит означає фактичну передачу і поставку товарів в обмін на обіцянку розплатитися в майбутньому [22, 689]. Такий підхід певною мірою звучує

речовинну сутність кредиту, зводячи її лише до передачі (поставки) товарів, ігноруючи повноцінний рух фінансових ресурсів.

В Енциклопедії банківської справи України подано визначення кредиту як економічної категорії, яка є виразом відносин між суб'єктами господарювання щодо надання й отримання позички в грошовій чи товарній формі на умовах повернення, строковості й платності. Кредит – рух вартості в інтересах реалізації певних потреб [7, 306]. Проте в даному визначенні не враховані всі суб'єкти кредитних відносин, оскільки до останніх можна віднести, крім суб'єктів господарювання, фізичних осіб (домогосподарства) і державу (групу держав). На нашу думку, у цьому контексті доцільно вести мову не просто про відносини між суб'єктами кредитного процесу щодо надання й отримання позички, а про існування відносин особливого виду, а саме – кредитних відносин. Не достатньо чітко сформульовано й цільову спрямованість кредитних ресурсів.

Кредитні відносини у грошовій сфері виникають між кредитором і позичальником з приводу мобілізації тимчасово вільних грошових коштів та їх використання на умовах повернення і платності та реалізуються через кредитну політику й кредитний механізм. Кредитні відносини разом з інституціями, що забезпечують їх функціонування й реалізацію, кредитним механізмом і кредитною політикою формують кредитну систему країни [7, 306–307].

В свою чергу механізм кредитування розглядається як сукупність методів кредитування, форм кредиту, важелів та інструментів, що створюють належні умови здійснення кредитних відносин... з дотриманням принципів кредитування, за відповідного правового, нормативного й інформаційного забезпечення [10, 44].

Система кредитних відносин охоплює відносини кредиторів, позичальників і зв'язаних з ними осіб, що утворюються внаслідок виникнення, виконання, забезпечення виконання, зміни і припинення кредитно-

го зобов'язання. Економічно це означає, що кредитні відносини встановлюються і реалізуються в процесах виникнення, виконання й припинення будь-якого зобов'язання, в силу якого одна особа здобуває (або може набути) право вимоги за кредитною угодою.

Академік А. А. Чухно визначає кредит як ефективну форму господарювання [21, 10]. Водночас, на його думку, однією з головних причин обмежувального тлумачення кредиту та його ролі у розвитку економіки є те, що він розглядається як усталена категорія, що не розвивається і залишається майже однаковою незалежно від ступеня соціально-економічного прогресу. Досвід свідчить, що лише розгляд будь-якої категорії у розвитку, у процесі змін дає змогу враховувати її не якусь загальну, абстрактну, а конкретно-історичну суть [21, 9]. Цілком погоджуючись з характеристикою динамічності кредиту, зауважимо, що навряд чи правомірно отожднювати його з формою господарювання, оскільки під останньою слід розуміти форму здійснення господарської (зокрема підприємницької) діяльності з відповідною правовою основою, яка визначає характер відносин між засновниками (учасниками), режим майнової відповідальності по зобов'язаннях підприємства (організації), порядок створення, реорганізації, ліквідації, управління, розподілу одержаних прибутків, можливі джерела фінансування діяльності тощо.

Таким чином, враховуючи багатоаспектну сутність кредиту, на нашу думку, під кредитом як економічною категорією слід розуміти сукупність відносин між кредиторами (юридичними (їх синдикатами) і фізичними особами, державами, економічними союзами), позичальниками (юридичними і фізичними особами (домогосподарствами), державами (групами держав) і посередниками (поручителями (гарантами), кредитними брокерами, кредитними агентами) з приводу акумулювання тимчасово вільних матеріальних і фінансових ресурсів та надання, отримання, використання, коригування умов і повернення позик у товарній, грошовій чи

змішаній (грошово-товарній) формах на принципах зворотності, строковості, забезпеченості і платності.

В економічній науці немає загального уявлення про те, що таке функція, і зокрема, функція кредиту. В німецькій інтерпретації функція – це задача кредиту; в російській літературі функція – це зовнішній прояв сутності, або специфічна взаємодія кредиту з зовнішнім середовищем, що не одне й те саме [9, 45].

Неоднозначною є й характеристика функціонального призначення кредиту як з точки зору кількості функцій, так і їх змістовного наповнення. Так К. Маркс наголошував на двоїстому характері кредиту, його інвестиційній і спекулятивній ознаках, які дозволяють як стимулювати, так і стримувати розвиток економіки, загострювати і вирішувати виникаючі на ринку протиріччя [16].

На думку Т. Т. Ковальчука і Р. В. Кашпір, кредит виконує наступні функції: 1) перерозподільну; 2) нарощувальну (через нарощування купівельної спроможності); 3) капіталотворчу; 4) обслуговуючу (грошове обслуговування обороту капіталу в процесі його відтворення та обслуговування інноваційного процесу); 5) прискорюючу (прискорення концентрації та централізації капіталу); 6) регулюючу (макроекономічне регулювання господарських процесів) [7, 307]. Загалом можна погодитися з запропонованим переліком функцій, однак наведене змістовне тлумачення неповною мірою відображає їх сутність. Так, обслуговуюча функція кредиту полягає не лише в грошовому обслуговуванні обороту капіталу, а й в товарному і змішаному. Крім того, регулююча функція кредиту не обмежується лише макроекономічним регулюванням господарських процесів, оскільки кредитні ресурси є дієвим регулятором і на мезо- та мікрорівнях.

У Фінансово-кредитному енциклопедичному словнику зазначається, що основними функціями кредиту є: перерозподіл грошових потоків і капіталів й вирівнювання норми прибутку; акумулювання вільних фінансових ресурсів з їх наступною капіталізацією; еко-

номія витрат обігу; обслуговування деяких видів платежів для фізичних і юридичних осіб; здійснення низки фінансових операцій (наприклад, трастових); централізація і концентрація грошових потоків [20, 440]. Однак зазначене тлумачення окремих проявів функціонального призначення кредиту потребує конкретизації. Так, не зрозуміло, про обслуговування яких видів платежів для фізичних і юридичних осіб і про здійснення яких фінансових операцій йдеться.

І. М. Михайловська і К. Л. Ларіонова виокремлюють перерозподільчу, емісійну (антиципаційну), стимулюючу й контрольну функції [15, 240].

Неординарний погляд на функціональне призначення кредиту висловлює А. А. Чухно, який підкреслює, що кредит спричиняє відокремлення капіталу-власності від капіталу-функції, що зумовило “управлінську революцію”, коли поряд з капіталістами-власниками утворився великий прошарок управлінців, менеджерів. Це істотно змінило відносини праці і капіталу, структуру суспільства. Кредитне господарство – це якісно новий рівень розвитку економіки, коли виробничому процесові передуює кредит, кредитна операція. Кредит, кредитні відносини відіграють важливу роль в удосконаленні організації виробництва, у розвитку відносин розподілу і споживання. Вони істотно позначилися навіть на такій своєрідній системі, як ціноутворення. А переростання товарно-грошового господарства в товарно-кредитне означає, що кредит став системоутворювальною категорією, він визначає форму суспільного виробництва, істотно змінює систему виробничих відносин, створює сприятливі умови для зростання продуктивних сил, раціонального використання матеріальних, трудових і грошових ресурсів, підвищення ефективності економіки [21, 10, 16].

Кредит сприяє розвитку купівельної та інвестиційної спроможності (є джерелом інвестицій) фізичних і юридичних осіб, підтримці вітчизняного виробника. Більше того, прихильники кредитного підходу до розкрит-

тя сутності категорії “гроші” вважають, що “гроші виникають у ході надання кредиту ...; обидва ці явища нерозривно пов’язані одне з одним; виникнення грошей є лише пасивною стороною активного процесу надання кредиту” [14, 46].

З огляду на зазначене, сучасні гроші часто називають “нерозмінними кредитними грошми”, тобто, по-перше, вони “не розмінюються” на золото за заданим фіксованим курсом, а по-друге, виникають у процесі кредитно-депозитної діяльності банківської системи [18, 5]. При цьому головну роль в мультиплікації грошей відіграє інтенсивність процесу кредитування, обумовлена співвідношенням кредитної і депозитної ставки та рентабельності в реальному секторі економіки [4, 23].

В умовах обмеженості кредитних ресурсів кредит виконує своєрідну конструктивну функцію, оскільки зумовлює необхідність більш ретельного аналізу інвестиційних проектів.

Таким чином, можна стверджувати, що крім вищезазначеного кредит виконує ресурсоутворюючу, ціноутворюючу, ресурсозберігаючу, конструктивну і стимулюючу функції, зумовлює виникнення ефекту “податкового щита”, що виникає в результаті зменшення оподаткованого прибутку внаслідок включення відсотків за кредит (з урахуванням ставки рефінансування) в затрати.

На сьогодні відкритим залишається дуже важливе для з’ясування сутності кредиту питання щодо класифікації його різновидів. Скажімо, Т. Т. Ковальчук і Р. В. Кашпір виокремлюють такі класифікаційні ознаки, а відтак і різновиди кредиту, як: характер позиченої вартості (товарний, фінансовий); тип кредитора (комерційний, банківський, державний, міждержавний, цивільний (приватний)); цільові потреби (виробничий і споживчий); стадія відтворення; галузева спрямованість; об’єкт кредитування; забезпечення; термін кредитування; платність [7, 307].

Називають і такий набір класифікаційних ознак, а відтак і різновидів кредитів: строки (довгострокові, середньострокові, короткострокові); забезпеченість (забезпечені, не-

забезпечені); вид кредитора (державні, комерційні, приватні, синдиковані); напрям використання (споживчі, іпотечні, промислові, сезонні, експортні, імпорتنі); спосіб надання (вексельні, кредитні лінії, поновлювальні – револьверні, обернені – ролловерні, консигнації); розмір (дрібні, середні, крупні) [20, 440].

Однак наведені підходи неповною мірою характеризують усі прояви сутності кредиту, а відтак його класифікація потребує доповнення і уточнення (табл. 2).

Як економічна категорія кредит знаходиться у взаємозв’язку з іншими вартісними категоріями, тому на нього поширюються різні принципи загальноекономічного порядку, властиві всім категоріям. Серед них найчастіше виокремлюють економічність, комплексність, диференційованість [11, 18].

Комплексне, системне застосування на практиці всіх принципів банківського кредитування дає можливість враховувати інтереси як обох суб’єктів кредитної угоди (банку й позичальника), так і держави. До принципів кредитування відносять: поворотність, терміновість, диференційованість, забезпеченість і платність [17]. В економічній літературі згадується і такий принцип банківського кредитування, як еквівалентність.

Серед основних принципів банківського кредитування розрізняють: 1) загальноекономічні принципи, властиві всім економічним категоріям (цілеспрямованість, диференційованість); 2) принципи, що відбивають сутність і функції виключно кредиту (строковість, забезпеченість і платність) [2].

На думку І. М. Михайловської і К. Л. Ларіонової [15, 243], необхідно вирізняти три групи принципів банківського кредитування:

- загальноекономічні (відповідність ринковим відносинам, раціональність та ефективність, комплексність, розвитку);
- особливі (поверненості, забезпеченості, строковості, платності, цільової спрямованості);
- часткові, одиничні (структурування, систематизація, програмування, амортизація, стандартизація).

Таблиця 2

Класифікаційні ознаки та різновиди кредитів	
Класифікаційні ознаки	Різновиди
Характер позиченої вартості	фінансові, товарні, змішані (товарно-грошові)
Спосіб надання	поновлювальні (револьверні); обернені (ролловерні); сезонні; вексельні; кредитні лінії; консигнації; контокорентні; овернайт; крос-кредити (з додатковими обмежувачими умовами); чекові; зустрічні (окремий випадок зв'язаного пасиву чи активу, оформлюваний кредитним договором); солідарні (із залученням співпозичальників); фідучіарні (виданий від імені фінансового інституту, але за рахунок і на ризик клієнта)
Тип кредитора	банківські, державні, бюджетні, персональні (приватні), кооперативні, комунальні, міжнародні, консорціумні (синдиковані), змішані
Цільові потреби	комерційні, фінансові, виробничі, торговельні, технічні (для закупівлі певних товарів), споживчі, лізингові, платіжні, проміжні (призначені для змішаних форм вивезення капіталу, товарів, послуг), буферні (надаються МФО з метою створення буферних (мінімально необхідних) товарних запасів, потрібних для стабілізації цін на них на світових ринках)
Місце розміщення	біржові, міжбанківські, на первинному ринку, на вторинному ринку
Напрямок використання	цільові, нецільові
Обов'язковість	директивні, ініціативні
Призначення	на поточну діяльність, інвестиційні, іпотечні, експортні, імпорتنі, податкові (податкові інвестиційні), митні, венчурні (позика без гарантій, яку надають венчурному підприємству)
Види економічної діяльності	промислові, сільськогосподарські, на будівництво, торгівлю, готельно-ресторанне господарство, фінансову діяльність, державне управління, соціальну сферу, надання комунальних послуг
Позичальники	фізичним особам (домогосподарствам), юридичним особам, державі (групі держав); роздрібні, корпоративні
Зв'язок з вексельним обігом	акцептні (векселедавцям, платникам за векселем), облікові (векселетримачам, одержувачам коштів за векселем), авальні (для сплати за зобов'язаннями клієнта банку, коли сам клієнт не зможе цього зробити), вексельні (надаються банком держателю векселя), відкличні (надані під переказний вексель), акцептно-рамбурсні (послання акцепту та відшкодування (рамбурсування) імпортером коштів банку-акцептанта)
Забезпеченість	забезпечені (ломбардні), незабезпечені (бланкові)
Якість	стандартні, нестандартні (субстандартні), з підвищеним ризиком, сумнівні, проблемні
Потреба	недостатні, достатні, надлишкові
Строковість	коротко-, середньо-, довгострокові; "точкові" (на дуже короткий термін), "вічнозелені" (без встановлення певної дати закриття), пролонговані
Географія	всередині країни, ззовні
Розмір	дрібні, середні, крупні; мінімальні, максимальні
Вартість	дешеві, дорогі
Обтяженість	обтяжливі, необтяжливі
Конкурентоспроможність	конкурентоспроможні, неконкурентоспроможні

Класифікаційні ознаки	Різновиди
Характер погашення	до запитання, онкольні (погашають на першу вимогу банку)
Гарантія	гарантовані, негарантовані
Метод надання	на підставі індивідуальної угоди між банком і позичальником, у межах наперед визначеного банком для позичальника ліміту кредитування (відповідно до відкритої кредитної лінії)
Техніка надання	готівкові, акцептні (у формі акцепту векселя імпортером чи банком), консорціумні кредити (у формі депозитних сертифікатів, облігаційних позик тощо), під неустойку
Форма надання	з одноразовою видачею, кредитна лінія, овердрафт
Тип відсоткової ставки	з нульовою відсотковою ставкою (безвідсоткові), з фіксованою відсотковою ставкою, з плаваючою відсотковою ставкою
Форма стягнення заборгованості	грішми, компенсаційні (поставками продукції підприємств, збудованих і обладнаних за рахунок одержаного кредиту)
Метод стягнення відсотка	зі сплатою у момент одержання кредиту, під час його повернення чи рівними частками упродовж терміну кредиту; з відстроченими відсотками
Наявність пільг	звичайні, пільгові (під ставки нижчі, ніж ринкові, і часто на триваліший термін, ніж звичайно)
Характер розрахунків	одноразовим внеском, поступово (частинами), амортизаційні (довготермінові кредити, які виплачують рівномірними внесками за певним графіком)
Сталість умов	безвідкличні (умови яких не можуть бути змінені без згоди всіх зацікавлених сторін), відкличні (можуть бути відкличкані у будь-який момент без попереднього повідомлення)
Наявність посередників	прямі, брокерські (не безпосередньо позичальникові, а через посередництво брокера), агентські
Валюта платежу	валютні (міжнародні кредити, що надаються в грошовій формі; внутрішні кредити в іноземній валюті), в національній валюті
Умови надання	зі спеціальними вимогами кредитора, без спеціальних вимог кредитора
Вигідність	вигідні, нейтральні, невивідні
Обліковування	одичні, сумарні; на балансових рахунках, на позабалансових рахунках; конкретні, середньо-статистичні
Схема фінансування	основні, зв'язувальні, рефінансовані
Стан	діючі, погашені; пілотні, пріоритетні

Водночас, на наш погляд, перелік принципів кредитування буде неповним, якщо в організації цього процесу не враховувати необхідність його адекватного ресурсозабезпечення (на відміну від принципу забезпеченості, який означає, що кредити надаються під товарно-матеріальні цінності, під розрахункові документи, заставу майна та інших матеріальних цінностей, а також під фінансові активи підприємства), тобто на-

явність еквівалентних потребам населення, господарюючих суб'єктів і держави кредитних ресурсів за обсягом, структурою (валютою), строками, відсотковими ставками, що, власне, і є окремим принципом банківського кредитування.

В практиці кредитування має забезпечуватися індивідуальний підхід до позичальника, який повинен матеріалізуватися в дотриманні принципу персоніфікації кредитної діяльності.

Персоніфікований підхід, як свідчить світовий досвід, може досягатися завдяки діяльності як банківських установ, так і кредитному брокериджу, коли підбирають кредит, який найкращим чином відповідає потребам клієнтів, пропонують зручні схеми його погашення, впроваджують моделі його рефінансування, субсидують відсоткові ставки.

Не менш важливим є й уникнення кредитної дискримінації (створення кредитором менш сприятливих умов одержання, використання, повернення кредиту для одних позичальників порівняно з іншими), а також дотримання принципу доступності кредитів, що полягає в уможливленні доступу до кредитних ресурсів різних категорій позичальників. При цьому цінова доступність кредитних продуктів має чітке числове визначення. До нецінових чинників, що визначають доступність кредитних продуктів належать: максимальний строк надання кредиту, можливість його дострокового погашення, зв'язок строку кредиту і відсоткової кредитної ставки, мінімальний внесок позичальника, можливість банків враховувати непідтвержені доходи, можливість оперативного ознайомлення з типовим договором кредитування, строк оформлення кредиту, порядок нарахування штрафних санкцій за порушення умов договору тощо. Причому аналіз нецінових чинників важливий тому, що багато в чому визначає оптимальну поведінку позичальника з банком в майбутньому. Водночас принцип доступності кредитування повинен мати обопільну дію, а відтак, унеможливлувати боржникові робити недоступним для кредиторів окремі активи, а фізичним особам оголошувати індивідуальне банкрутство за наявності у них достатніх коштів для оплати боргів. Доступність кредиту обернено пропорційна кредитним ризикам.

Підсумовуючи теоретико-методологічні засади кредиту, приходимо до висновку, що він відіграє важливу роль у забезпеченні поступального соціально-економічного розвитку держави, в реалізації бізнес-проектів та підвищенні конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів, у поліпшенні добробуту

громадян. Зростання цієї багатофункціональної ролі зумовлюються не лише застосуванням практичних заходів у даній сфері, а й поглибленням досліджень щодо сутнісних характеристик кредиту та кредитних відносин.

Література

1. Александрова М. М., Маслова С. О. *Гроші. Фінанси. Кредит: Навчально-методичний посібник. – 2-ге вид., переробл. і доп. – К.: ЦУЛ, 2002. – 336 с.*
2. Боровская М. А. *Банковские услуги предприятиям: Учебное пособие. – Таганрог: Изд-во ТРТУ, 1999. – 169 с.*
3. Бунге Н. Х. *Теория кредита. – К., 1852. – С. 14–15.*
4. Бурлачков В. *Денежная мультипликация и сеньораж // Банковский вестник. – 2008. – № 4. – С. 23–26.*
5. *Гроші та кредит: Підручник. – 3-тє вид., переробл. і доп. / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пудовкіна та ін.; За заг. ред. М. І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2002. – 598 с.*
6. *Економічна енциклопедія. – К.: ВЦ "Академія", 2000. – Т.1. – 864 с.*
7. *Енциклопедія банківської справи України. – К.: Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с.*
8. Канаев А. В. *Историческое и логическое в теории кредита: эволюция кредитного обязательства и его динамическая модель // Вестник Санкт-Петербургского университета. – 2007. – Сер. 5. – Вып. 1. – С. 21–33.*
9. Караченцева Т. *Теории кредита и его функциональная роль в экономике // Банковский вестник. – 2006. – № 31. – С. 41–46.*
10. Крупка М. І., Євтух Л. Б. *Теоретичні аспекти управління механізмом кредитування довгострокових програм розвитку економіки в Україні // Фінанси України. – 2007. – № 1. – С. 43–57.*
11. Купчинова О. *Трансформація принципів банківського кредитування // Банковский вестник. – 2006. – № 10. – С. 18–24.*
12. Лагутін В. Д. *Кредитування: теорія і практика: Навч. посібник. – К.: Знання, КОО, 2000. – 215 с.*
13. Лексис В. *Кредит и банки. – М.: Перспектива, 1994. – 120 с.*

14. Лутц Ф. Главная проблема денежной конституции // Политэконом. – 1996. – № 2. – С. 45–46.
15. Михайловська І. М., Ларіонова К. Л. Гроші та кредит: Навчальний посібник. – Львів: Новий Світ-2000, 2006. – 432 с.
16. Мусина Л.А. Кредитный рынок России: современное состояние и перспективы развития: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.10 – финансы, денежное обращение и кредит / Л. А. Мусина. – Санкт-Петербург, 2008. – 18 с.
17. Принципи банкієського кредитування – <http://www.ukrbanking.com/>
18. Тихонов А. Деньги, денежный рынок и асимметрия информации: методологические подходы // Банковский вестник. – 2007. – № 28. – С. 4–10.
19. Трахтенберг И. А. Современный кредит и его организация. – М., 1928. – 328 с.
20. Финансово-кредитный энциклопедический словарь / Колл. авторов; Под общ. ред. А. Г. Грязновой. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 1168 с.
21. Чухно А. А. Природа сучасних грошей, кредиту та грошово-кредитної політики // Фінанси України. – 2007. – № 1. – С. 3–16.
22. Энциклопедия банковского дела и финансов. – М.: Корпорация “Федоров”, 2000. – 1584 с.
23. Laeven L. and Majnoni G. Does Judicial Efficiency Lower the Cost of Credit? World Bank Policy Research Working Paper 3159, October 2003.